

Tadeusz Radzik

Profesor Mieczysław Wieliczko. Sylwetka naukowa historyka

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 60, 9-13

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. LX

SECTIO F

2005

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

TADEUSZ RADZIK

Profesor Mieczysław Wieliczko. Sylwetka naukowa historyka

Profesor Mieczysław Wieliczko urodził się 19 marca 1935 r. w Jaśle w rodzinie kolejarskiej. Tam też ukończył szkołę podstawową oraz renomowane Liceum Ogólnokształcące im. Kr. Stanisława Leszczyńskiego, którego absolwentami było wiele wybitnych postaci, m.in. Hugo Steinhaus (matematyk), Stanisław Pi-goń (historyk literatury), Józef Garbacik (historyk), Marian Gumowski (numizmatyk), Stefan Jaracz (aktor).

W 1952 roku, zgodnie ze swymi zainteresowaniami, podjął studia historyczne na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Był to pierwszy rok nauk historycznych na UMCS. Zakończył je w 1956 r. składając egzamin magisterski i broniąc rozprawy: *Problematyka wojskowa sejmiku województwa lubelskiego w latach 1571–1648*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Henryka Zinsa.

Obowiązujący wówczas tzw. nakaz pracy skierował młodego historyka w rodzinne strony – do Jasła – gdzie podjął pracę w szkolnictwie średnim. Burzliwy w wydarzenia rok 1956 spowodował zaangażowanie młodego nauczyciela w pracę społeczną w Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz rzeszowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego. Przez 17 lat pełnił zarazem funkcję prezesa Zarządu Powiatowego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

Rozbudzone studiami historycznymi zainteresowania naukowe zaowocowały bliskimi kontaktami z Karpacką Stacją Archeologiczną Oddziału PAN w Krakowie kierowaną wówczas przez doc. Andrzeja Żakiego oraz kilkunastoma popularnymi publikacjami na tematy archeologiczne (pierwsza już w 1956 r.).

Już w 1957 r. nawiązał Mieczysław Wieliczko współpracę z Zespołem Bada-wczym Dziejów Oświaty w latach okupacji hitlerowskiej przy Komisji Nauk

Pedagogicznych Oddziału PAN w Krakowie. Zetknął się tam i współpracował z uczonymi tej miary co profesorowie: Władysław Szafer, Zenon Klemensiewicz, Marian Mięśowicz, Walery Goetel, Stanisław Urbańczyk, Wincenty Danek, Józef Buszko, Stanisław Gawęda czy Jan Hulewicz.

Kontakty te na długie lata zaowocowały podejmowanymi badaniami nad dziejami oświaty, a także nad okresem II wojny światowej i okupacji. Rezultatem były artykuły na temat tajnego nauczania w regionie jasielskim w okresie okupacji hitlerowskiej oraz opracowane liczne biogramy do przygotowywanego *Słownika biograficznego nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej*. Jego wiedza na ten temat sprawiła, iż w latach 1968–1974 przewodniczył Komisji Historycznej Okręgu ZNP, będąc zarazem członkiem Komisji Historycznej Zarządu Głównego ZNP.

Gdy w 1959 r., w związku z przygotowaniem do obchodów 600-lecia nadania praw miejskich Jasła, zrodził się pomysł opracowania monografii historycznej regionu i zawiązano stosowny komitet, Mieczysławowi Wieliczce powierzono kierownictwo sekcji wydawniczej. W porozumieniu z prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego Józefem Garbacikiem, a niegdyś pierwszym dziekanem Wydziału Humanistycznego UMCS (wywodzącym się z Jasła), zorganizował zespół badawczy. Rezultatem kilkuletnich prac zespołu były wydane w 1964 r. *Studia z dziejów Jasła i regionu jasielskiego*.

Najwięcej uwagi w swych badaniach poświęcał okresowi okupacji. Pogłębione kweryndy umożliwiły publikowanie kolejnych artykułów, m.in.: *Zniszczenia wojenne i odbudowa gospodarki w regionie gorlickim 1944–1948* (1968) czy *Obóz wyniszczenia w Szebniach w latach 1941–1944* (1973). Ukoronowaniem tego okresu pracy naukowej (łączonej przez cały czas z pracą zawodową w szkolnictwie) stała się praca doktorska *Jasielskie w latach drugiej wojny światowej* obroniona w 1974 r. na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a następnie opublikowana w dużym nakładzie w Wydawnictwie MON. Doczekała się licznych recenzji i omówień w periodykach naukowych oraz prasie.

W 1974 r. dr Mieczysław Wieliczko przeszedł do pracy naukowej jako adiunkt w Zakładzie Historii Najnowszej Instytutu Historii UMCS, gdzie pracuje do dziś, zdobywając kolejne szczeble kariery naukowej. Nie zerwało to jego więzi z regionem pochodzenia i zainteresowań badawczych, rozszerzając je wręcz na kwestie gospodarcze. Przez lata gromadził materiały dotyczące przemysłu naftowego. Powstawały kolejne studia: *Centralny Okręg Przemysłowy* (1989), *Dzieje Rafinerii w Jaśle–Niegłowicach* (1974), *Wschodnie Zagłębie Naftowe u progu wojny wrzesień–listopad 1939* (1995), *Wojenna organizacja gospodarki w Zachodnim Zagłębiu Naftowym w latach 1939–1945* (1997). Ukoronowaniem tych prac była monografia *Polski przemysł naftowy pod niemiecką okupacją w latach 1939–1945* (Lublin 2001), będąca podstawą przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego. Jej opublikowanie pozwoliło na wprowadzenie do obiegu naukowego

licznych źródeł dotąd niewykorzystanych i zapoczątkowanie przez to uzupełniania dotychczasowych badań problematyki gospodarczej w kwestiach mało dotąd poznanych w okresie niemieckiej okupacji ziem polskich.

Wraz z podjęciem pracy w Instytucie Historii UMCS, co nastąpiło 1 listopada 1974 r., w badaniach Mieczysława Wieliczki pojawił się nowy nurt związany z losami Polaków na obczyźnie. Jego szczególnym zainteresowaniem (być może wynikało to z galicyjskiego rodowodu) stały się dzieje Polaków na Węgrzech. W 1977 r. ukazała się monografia *Polacy na Węgrzech* wydana nakładem Polonijnego Centrum Kulturalno-Oświatowego UMCS, jedna z pierwszych na tematy polonijne w Uniwersytecie, gdzie wkrótce wykształcił się znaczący w skali kraju ośrodek badań nad dziejami emigracji polskiej. Praca ta doczekała się kilku recenzji w pismach naukowych i popularnych. W obszernym skrócie wydana została także w języku węgierskim.

Zainteresowania te rozszerzone zostały na całokształt stosunków polsko-węgierskich. Uwidoczniło się to w wystąpieniach na konferencjach naukowych na Węgrzech i artykułach publikowanych w wydawnictwach uniwersyteckich w Budapeszcie, Szegedzie i Debreczynie. Kolejne referaty czekają na druk w wydawnictwach uniwersytetów Eötvösa i Pazmanyego w Budapeszcie. Ze znaczących prac poświęconych tej tematyce, a opublikowanych w języku polskim, wspomnieć należy studia: *Generał Władysław Sikorski a wychodźstwo polskie na Węgrzech i opozycja węgierska w latach 1939–1943* (1987), *Jan III Sobieski a powstanie Imre Thökölyego* (1983), czy *Postać generała Władysława Sikorskiego na łamach „Więści Polskich” w Budapeszcie* (współautor), a także opracowania biograficzne poświęcone: Józefowi Bemowi (1983), Tiborowi Csorbie (1986), Józefowi Antallowi (1989).

Z czasem zainteresowanie losami Polaków poza granicami kraju zaowocowało rozszerzeniem zakresu badań na inne obszary. W 1986 r. ukazało się obszernie (liczące przeszło 220 stron) opracowanie *Z dziejów Polaków żyjących w sąsiedztwie ojczyzny*, jako wiodąca część trzypięciotomowej pracy: *Polacy w świecie. Polonia jako zjawisko społeczno-polityczne* (red. A. Koprucki i W. Kucharzski), a w kilka lat później *Pogranicza polskości na Węgrzech, Rumunii, Bośni i Hercegowinie* (1992).

Bliskie Profesorowi stały się zwłaszcza dzieje Polaków na Wschodzie. Zaowocowało to cyklem artykułów *Sybir w dziejach Polaków* (1991–1992), a zwłaszcza monografią *Jenietwo wojenne Polaków w Rosji w latach 1503–1918* (1998). W znacznym stopniu badania te podejmowane były w ramach programów badawczych: MR III/10/10, MR III/10/82.

Konsekwentnie w miarę poszerzania się możliwości badań i publikacji powstawały prace dotyczące losów ludności polskiej w ZSRR w latach II wojny światowej. Należy tu zwrócić uwagę na prace: *Migracje przez „linię demarkacyjną” w latach 1939–1940* (1990), *Z badań nad rozmieszczeniem ludności polskiej*

w ZSRR (listopad 1939–lipiec 1941) (1990), *Rozpoznanie przez Polski Czerwony Krzyż losu Polaków w Związku Radzieckim (listopad 1939–lipiec 1941)* (1992).

Wiązały się one z kolejnym nurtem zainteresowań Mieczysława Wieliczki, tzn. losami społeczeństwa polskiego w latach II wojny światowej. Krokiem istotnym w ich rozwijaniu był wspomniany już doktorat nt. Jasielskiego w latach II wojny światowej. Ale już w niedługim czasie powstały kolejne prace: *Z badań nad terrorem policyjno-sądowym i więzieniami w dystrykcie krakowskim 1939–1941* (1983), *Ucieczki z więzień w dystrykcie krakowskim* (1988), *Więzienia we wschodniej części dystryktu krakowskiego* (1988), *Wojenne losy COP-u* (1988); „Linia demarkacyjna” na Sanie – koncepcje i realizacja (1992), *Akcja AB w dystrykcie krakowskim* (1992), *Zarząd Cywilny 14. Armii Wehrmachtu* (1996) i wiele innych.

Publikacje Profesora i rosnący autorytet naukowy zaowocowały zaproszeniem w 1994 r. do międzynarodowego programu badawczego *Grenzloses Österreich* obejmującego historyków z 9 krajów środkowoeuropejskich, a koordynowanego przez Uniwersytet w Grazu. W ramach tego programu Mieczysław Wieliczko wygłosił referaty na konferencjach w Gratzu, Ołomuńcu i Innsbrucku. W 1993 r. zaproszony został do polskiego zespołu programu *Project on Ethnic Relations*, realizowanego przez Princeton University. Z kolei Jego osiągnięcia w badaniach nad społeczeństwem polskim pod okupacją niemiecką spowodowały zaproszenie do realizowanego w latach 1996–1997 programu *Camp de Culture*, koordynowanego dla historyków z 17 krajów przez Université de Paris-Sorbonne (Paris-IV) i udziału tam w seminarium *Camps et genocides* (1997).

Istotny w osiągnięciach prof. Wieliczki jest Jego wkład organizacyjny w środowisku. Świadczy o tym udział w pracach Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich (następnie przeciwko Narodowi Polskiemu) najpierw w Rzeszowie, od 1984 r. Lublinie, a od 1990 r. w Krakowie. W latach 1984–1998 był członkiem Rady Naukowej Towarzystwa Opieki nad Majdankiem, a następnie z nominacji Ministra Kultury członkiem Rady Muzeum Państwowego na Majdanku i jej wiceprzewodniczącym od 1998 r. Od wielu (1957 r.) lat jest aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego. Pełnił funkcję sekretarza Oddziału w Lublinie, był członkiem Komisji Historii Regionalnej Zarządu Głównego, członkiem II instancji Sądu Koleżeńskiego. Siedmiokrotnie wybierany był delegatem na Walne Zgromadzenia Towarzystwa.

W latach 1991–2000 był z wyboru członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii UMCS. Powołany został do kolegów redakcyjnych „Zeszytów Majdanka” i „Res Historica”. Za swą aktywność naukową otrzymał indywidualne nagrody Ministra Oświaty (1973), Ministra Nauki i Techniki (1976), a dwukrotnie nagrody zespołowe. Sześciokrotnie wyróżniony został nagrodą Rektora UMCS. Także w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim dostrzeżono osiągnięcia Profesora. Z okazji 75-lecia KUL-u i 20-lecia Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem

Polonijnym został wyróżniony nagrodą im. Ireny i Franciszka Skowyrów „za całokształt pracy naukowej na rzecz Polonii i Polaków w świecie”.

Ważnym epizodem w życiu Profesora było także kierowanie w latach 1982–1984 Biblioteką Główną UMCS, co udanie łączył z pracą naukową. W połowie lat dziewięćdziesiątych podjął współpracę z Polskim Radiem, przygotowując cykl kilkudziesięciu audycji historycznych.

Przez lata pracy w różnych środowiskach zyskał szacunek za swą postawę życiową i dokonania naukowe. Okazał się niezawodnym w przyjaźni i koleżeństwie. Wychował całe pokolenie historyków. Dedykując mu tę księgę pragniemy dać wyraz swej przyjaźni, szacunku i uznania. Życzymy zarazem wielu kolejnych dokonań naukowych, a przyszłym dokonaniom niech towarzyszą sukcesy i satysfakcja z rzetelnie wykonywanego zawodu. Być może Profesor nawet nie wie, jak bardzo my: przyjaciele, koledzy, współpracownicy i uczniowie – cenimy sobie Jego przymioty umysłu, charakteru i serca.